

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ІЗ АУТИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Барабаш Юлія Володимирівна,
*вчитель-дефектолог,
Хмельницький дошкільний
навчальний заклад № 45 «Ялинка»
E-mail: yuliabarabash6@gmail.com*

Сучасні тенденції розвитку світової та вітчизняної дошкільної освіти вказують на підвищення уваги теорії та практики до проблеми успішної соціалізації дитини дошкільного віку з психофізичними порушеннями в суспільстві та мікрогрупі, а соціалізація, як відомо, неможлива без комунікативних умінь.

Спілкування є надважливою складовою розвитку особистості. Процес соціалізації відбувається саме завдяки мовленню, за допомогою нього дитина і встановлює контакт з оточуючим середовищем.

Питання мовленнєвого розвитку та значення спілкування досліджували Б.Г. Ананьєв, А.М. Богуш, О.М. Корнєв, І.В. Мартиненко, В.М. Синьов, В.В. Тарасун, М.К. Шеремет.

Проблема формування комунікативної функції у дітей з аутистичними порушеннями вивчалася О.Р. Баєнською, С.Ю. Коноплястою, Д.І. Шульженко, Н.В. Сімашковою.

Аналіз літературних джерел вивчення порушень комунікативної діяльності у дітей з аутистичними порушеннями, дозволяє зробити висновок про те, що відхилення в мовленнєвому розвитку є одним із найбільш характерних проявів даного синдрому.

При аутизмі порушується сама можливість використання мовлення як такого. Відомо, що діти з аутистичними порушеннями, так само, як і усі, відчують потребу у спілкуванні. Відмова від мовлення як комунікативного засобу є не причиною, а швидше наслідком аутистичного розвитку.

Причиною ж відхилень у мовленнєвому розвитку дітей з аутизмом можна визначити несформованість комунікативної функції, що проявляється у нездатності повноцінно сприймати вербальну інформацію так і у неможливості адекватно формувати мовленнєве висловлювання та взаємодіяти з оточуючими людьми відповідно до ситуації. Дітям даної категорії характерні специфічні труднощі сприймання інформації і розуміння самої ситуації спілкування, які можуть бути наслідком зниженої потреби у спілкуванні та посиленому прагненні уникати контактів [1].

Оволодіння мовленням – складний, багатосторонній процес. Як підкреслюють М. Шеремет та Н. Базима, мовлення починає формуватися лише тоді, коли головний мозок, слух, зір, артикуляційний апарат дитини досягають певного рівня розвитку.

Для своєчасного становлення в онтогенезі мовленнєвої функції важливе значення має нормальне функціонування усіх відділів центральної нервової системи, особливо кори головного мозку. Етапи формування мовленнєвої комунікації дитини супроводжуються вдосконаленням слухомовленнєвого сприйняття, оволодіння довільною слухомовленнєвою пам'яттю, використанням з метою комунікації інтонаційних засобів мовлення, а також формування фонематичного слуху. Саме у цей час у дітей з аутизмом все більш помітним стає поступове відставання у розвитку мовлення [7].

Т.В. Скрипник, Т.О. Куценко пояснюють, що коли йдеться про порушення мовлення й здатність дитини з розладами аутистичного спектра вступати у взаємодію з людьми, варто звернути увагу на відсутність взаємозв'язку між рівнем розвитку мовленнєвих та комунікативних навичок. Так, дитина з аутизмом, яка має у своєму словнику велику кількість слів та складні речення, може погано розуміти сенс сказаного або не використовувати наявні мовленнєві навички для спілкування. Важко навіть сказати, порушення якої складової (мовленнєвої чи комунікативної) потребують більших зусиль для розвитку. Очевидно одне – розвиток мовленнєвих навичок у дитини з аутизмом без

комунікативної складової втрачає сенс, адже не важливо, наскільки багато слів і наскільки складні речення може вимовити дитина, якщо при цьому вона не може використати свої мовленнєві навички, щоб повідомити найближчому оточенню про свої потреби та бажання, передати інформацію, розказати про свої почуття [3].

Засвоєння мовлення відбувається на основі наслідування, але має одночасно і пізнавальний, і творчий характер (О.В. Запорожець, В.С. Мухіна).

Наслідування в мовленнєвій діяльності виступає передумовою як активізації і мовлення дітей, так і ціленаправленого навчання мовленнєвій діяльності.

М.К. Шеремет вбачає вирішальну умову виникнення мовлення дитини у наявності потреби у новому, тобто мовленнєвому, способі спілкування і в оволодінні засобами, необхідними для цього.

Д. Шульженко на основі проведеного дослідження, предметом якого була пізнавальна діяльність дітей з аутизмом дошкільного віку розподілила всіх дітей на дві категорії: 1) діти, які не володіють мовленням і яких діагностовано за невербальними методиками; 2) діти, які володіють мовленням і яких діагностовано за вербальними методиками.

У своїх роботах К. Лебединська, О. Нікольська виділяють чотири види стану мовленнєвої сфери у дітей з аутизмом. Діти з I типом розвитку аутизму – це діти, які демонструють найяскравіші, порівняно з іншими групами, порушення розвитку: поведінка погано контрольована, мовлення відсутнє, можуть випадково вимовлятися окремі слова, що не спрямовані на комунікацію. Діти з II типом розвитку мають значну затримку у розумовому і мовленнєвому розвитку. Вони користуються переважно короткими стереотипними фразами-штампами. Формуються багаточисельні стереотипні дії, моторні і мовленнєві, яких не буває у звичайних дітей. Для III типу характерний високий рівень мовленнєвого та інтелектуального розвитку, проте такі діти, володіючи мовленнєвими формами, не вміють орієнтуватися на реакцію інших у процесі спілкування, не здатні до конструктивного діалогу, у них спостерігаються нав'язливі захоплення, часто не здатні до навчання внаслідок порушення довільної діяльності. У дітей IV типу – бідне, інтонаційно невиразне мовлення, порушене розуміння чужого мовлення [2].

Серед найхарактерніших порушень мовленнєвого розвитку при аутизмі М. Шеремет та Н. Базима виділяють:

- мутизм;
- автономність мовлення («мовлення для себе» за Л.С. Виготським);
- фонографічність мовлення (неусвідомлене відтворення);
- широке використання неологізмів (самостійно вигаданих слів);
- ехोलалії (повторення почутих слів та фраз);
- слова-штампи, слова-фрази;
- відсутність звернення;
- нездатність до ведення діалогу;
- недостатність монологічного мовлення;
- пізня поява особових займенників;
- недостатність у використанні слів «так», «ні»;
- порушення семантичної сторони мовлення (звужене тлумачення слів);
- нездатність до словотворчості;
- порушення синтаксичної будови мовлення;
- порушення граматичної будови мовлення;
- порушення звуковимови;
- порушення мелодики мовлення (голос надто тихий або надто голосний);
- порушення просодичних компонентів (швидкість, темп, ритм).

Крім того, відзначаються елементи скандування, підвищення тональності в кінці фрази, уривчастий характер фрази, схильність до декламування, співу. Епізодична вимова слів, що не мають значення у даній ситуації.

Поряд з мутизмом і відсутністю комунікативного мовлення, деякі діти з аутистичними розладами можуть демонструвати ранній і бурхливий розвиток мовлення.

Слід підкреслити неоднорідність мовленнєвих порушень та варіативність їх проявів у залежності від глибини ураження та ступеню викривлення психічного розвитку дитини. Та, незалежно від рівня розвитку мовлення, при аутизмі насамперед страждає можливість активно використовувати його з метою спілкування.

Комунікативна діяльність, як відомо, починається із активізації потреби у спілкуванні, тобто специфічного налаштування особистості на контакт з іншими.

На думку В.В. Тарасун, Т.В. Скрипник, І. В. Недозим, існує декілька важливих питань, що потребують відповідей під час визначення (оцінки) індивідуального рівня комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини з аутизмом:

- комунікативні засоби (як то, жести, звуки, слова) використовує дитина для досягнення мети взаємодії з іншою людиною, і чи свідомо вона ними користується?;
- за умови використання слів, чи має слово номінативне узагальнююче значення? Так, наприклад, чи «чашка» є назвою для будь-якої чашки (пластикової, скляної, зеленої, іграшкової)? Чи не використовується слово або словосполучення тільки по відношенню до певного (незмінного) об'єкту чи події?;
- яка кількість слів, словосполучень чи речень використовується дитиною номінативно, тобто для називання предметів, об'єктів, дій чи явищ?

Так, за умови наявності в мовленні дитини ехолалій (відтворення у власному мовленні вербальної продукції інших осіб, почутої раніше), варто оцінювати не довжину та складність висловлювань як таку, а наявність і кількість висловлювань, що використовуються для називання об'єктів. У зв'язку з цим, якщо дитина користується менше ніж 20-ма висловлюваннями, її мовленнєвий розвиток знаходиться на рівні «перших слів», а не на рівні «комбінації слів».

- якщо висловлювання дитини складаються зі словосполучень чи речень: чи не є фраза одним цілим, тобто сталою, незмінною формою мовлення? Чи кожне з слів у фразі дитини наділене певним окремим значенням і може використовуватися в різних комбінаціях?

Не менш важливим моментом є оцінювання рівня розуміння дитиною мовлення оточуючих. Педагоги і найближчі до дитини люди повинні враховувати цю інформацію, щоби мати змогу пристосувати своє мовлення до рівня, зрозумілого дитині, задля ефективної взаємодії. Перш за все, необхідно визначити розуміє дитина звернене мовлення на вербальному, чи довербальному рівні. Довербальний рівень розвитку розуміння мовлення у дитини з аутизмом передбачає використання педагогом ситуативних, паралінгвістичних «підказок» (жести, інтонація, вказування поглядом), що є просто необхідними для взаєморозуміння [6].

Вербальний же рівень розуміння мовлення вимагає подальшого визначення ступеню розуміння значень окремих слів, комбінації слів, пов'язаних семантичними зв'язками, граматичних конструкцій речень та зв'язного мовлення.

Сьогодні існують групи методик, опитувальники що дозволяють оцінити стан та показники мовленнєвої активності у дітей з аутистичними порушеннями та дозволяють виявити рівні сформованості мовленнєвої активності дитини.

Важливість визначення рівня мовленнєвого розвитку важко переоцінити.

Проаналізувавши питання розвитку мовленнєвої активності та зрозумівши механізми та особливості її становлення, можна дійти висновку, що розвиток мовленнєвої активності у дітей з аутистичними порушеннями не відбувається спонтанно і потребує вивчення, а далі – цілеспрямованого корекційно-розвиткового навчання.

Список використаних джерел:

1. Базима Н. В. Розвиток мовлення дітей з аутизмом. Харків : Ранок, 2018. 144 с.

2. Никольская О. С., Баенская Е. Р., Либлинг М. М. Аутичный ребенок. Москва : Теревинф, 2010. 288 с. (Особый ребенок).
3. Скрипник Т. В. Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт» / за заг. ред. Т. В. Скрипник. Київ, 2013. 234 с.
4. Тарасун В. Аутологія : монографія. Київ : «МП Леся», 2014. 580 с.
5. Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі : навч.-наочн. посіб. / уклад. Т. Скрипник. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 56 с.
6. Ткач Х. Я. Обстеження мовленнєвого розвитку дітей з аутизмом і тяжкими порушеннями мовлення. На основі поведінкового підходу: практичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2020. 136 с.
7. Шеремет М. К., Базима М. К. Розвиток мовленнєвої активності дітей з аутистичними порушеннями старшого дошкільного віку : навч.-метод. посіб. Київ : ДІА, 2017. 100 с.

СТВОРЮЄМО ВЛАСНУ СИСТЕМУ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

***Бармак Микола Валентинович,**
професор, доктор історичних наук,
завідувач кафедри історії України, археології та
спеціальних галузей історичних наук,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
E-mail: barmakmv@tnpu.edu.ua*

Освіта завжди була й залишиться найважливішою частиною суспільства. Кажуть, що немає нічого такого постійного, як зміни, бо наше життя завжди рухається і розвивається. Технологія є загальною частиною нашого повсякденного життя і все більше змінює наш навчальний досвід.

Навчитися любити навчання – це абсолютна необхідність у сучасному світі та в майбутньому. Необхідні навички для успішного виконання завдань по роботі постійно змінюватимуться та розвиватимуться. Не так давно не було ні інтернету, ні Google, ні Вікіпедії, ні YouTube. Інтернет почав широко використовуватися наприкінці 1990-х. Сьогоднішнє покоління вже не може уявити собі світ без інтернету та пов'язаних з ним технологій. Перехід від «світу не в інтернеті» до «світу в інтернеті» відбувся протягом останніх 20 років. Звичайно, що і навчати сьогодні вже не можна так, як це робили в минулому. Нові інструменти створюють нові можливості і нові виклики.

Останнім часом все більшої популярності набуває змішане навчання (blended learning) – поєднання традиційної форми викладання навчального матеріалу з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, що дозволяє будувати індивідуальну траєкторію навчання.

Традиційне навчання навчальних закладах в наш час зазнає суттєвих змін на всіх стадіях навчального процесу. Завдяки сучасним технологіям усі форми занять можуть бути проведені як в аудиторії, так і дистанційно, але за різними методиками. У багатьох країнах світу, особливо у США, існує багато інституцій, які пропонують комбіновану або винятково дистанційну форму навчання, і вважають, що вона дає повноцінну освіту, при цьому є зручнішою для слухачів завдяки своїй гнучкості, оскільки слухачі можуть навчатися у зручний для них час, поєднувати роботу, обирати доступні навчальні матеріали, мають можливість багаторазово прослуховувати курс і самостійно визначати ті порції інформації, які вони здатні сприйняти за один раз.